

Szemle

Jeunesse abandonnée

avagy mit nem veszíthetünk el*

A csoportlét bizonyos élettípusok egy periódusának sajátos létformájaként az Egész értékeivel telítődik, viszonyítási rendszerré válik, mivel attribútumként — a visszatekintő megmásíthatatlan nézőpontjából — azonos lesz magával a keretfogalommal: a nosztalgia függőyei mögül elősejlik az ifjúság árnya mint a hajdani közösségi eszmények értékfoglalata.

E képlet arra a nemzedékre érvényes, amely jóideig a nemzedék marad, s amely a hatvanas évek amerikai beat-, majd hippimozgalmának mintegy meghosszabbításában a keleti végeken tombolt hamisítatlan kelet-európaisággal látszólag ugyanazokért az eszményekért.

Amennyiben a westernizáció először külsőségekben mutatkozik meg mifelénk, úgy a hatvanas évek végének, hetvenes évek elejének beat-, majd hippy-hajviselete, a gitár-romantika, az átlagpolgárral szembeni fegyverkezés, a farmer-uniformis, a szordinóra tompított zene- és szex-örület szimbólumként is vértelen. Ám amennyiben e stílárius jegyek éveken keresztül egy nemzedék számára tartalmi jelentéssel rendelkeztek és a Nyugathoz való csatlakozás igényét jelentették, úgy a csoportlétforma egésze betölthette azt a szerepet, amelyet ez a mára már középkoriak megritkult sorából összeálló generáció neki szánt.

Mózes Attila Yesterday, Az oroszlán hava és egyéb történetek* című elbeszéléskötete ennek a létformának és egyben e fogalomkörűt nagymértékben átfedő mitizált ifjúkor-eszménynek állít emléket. Ez az irányultság elsősorban tematikai, másrészt azonban — az életmű főbb motívumainak ismeretében — az írói világkép motivációs bázisát képezi. A klasszikus kamaszkori vérszerződést, az elköteleződés iniciális mozzanatát (Vérszerződés) már-már törvényszerűen a kamaszkaland beavatásélménye követi (A fegyverkovács kapuja). S mivel az életmű talán leglényegesebb rétegeként a játék mint a felnőtt- tehát társadalmi létezés mechanizmusainak tükörfolyamata változatlan érvénnyel van jelen, az életkor későbbi szakaszainak élményeiben gyökerező írások is az Ifjúság téma- és fogalomköréhez kapcsolódnak: vagy mint emlékezők (pl. Yesterday) vagy mint negatív történetek, amelyek a múltbeli események mai hiányát térképezik fel.

* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1990.

A jeunesse abandonnée tehát — amelyre aligha szerencsés módon több ízben maga az író konkrétan utal — abszolút érvénnyel a kötet súlypontjába kerül. Eszmény-szintre emelkedik a beat-divat és a vásottság, e két külső jegy, amely szilaj fenekedéssel meg-megidéri, fölmutatja, időnként pedig a koherencia kárára hirtelen előrántja saját referenciáját: a peremre szorítotttságot, a külvárosi farkastörvények mítoszt, a beat-nemzedék üvöltéselvét, előbb a csoportlétezés, a falkakényszert, majd a kiválás után a férfikor ordas magányát. . .

A számkivetettség, a felülkerekedés, az ellenállás olyan heroizmust kovácsol, amely nemcsak a társadalommal, hanem a felnőttéssel szemben is offenzív védelmet nyújt. Ami tehát egyfelől személyiségfejlődés, a társadalom egészét átszövő normák fokozatos elsajátításának (de nem elfogadásának) működésrajza, az az emlékező elbeszéléstípusok perspektívájából tekintve akár gyógyíthatatlan infantilizmus is lehet immár hivalkodó külső jegyek nélkül, szolid gondolati sekélyességgel.

Egy folyamat kétirányúságáról van szó, amelyre a kötet egyes darabjainak az életfolyamat időbeli linearitását követő elrendezése is rávilágít: a Yesterday-től, egy mítosszá nőtt nemzedék mítosszá nőtt múltjáról, a kezdet és a kialakulás ködös emlékrégiójától az ifjúkor fokozott intenzitású életritmusáig, a szellemi és szenzuális tapasztalatszerzés zenitéjéig tágul a perspektíva. Az Oroszlán hava metafora azonban mindemellett — a Mózes Attila-művek jellegzetes történetidejét jelölve — az írói világkép ifjúság-élménykörének egészére is utal.

Ez a lineáris történetrend: az épülés. Az állandó kiegészülés tehát, amely csak közelít ahhoz az életformához, melyben a kialakult tapasztalati háttér viszonylagos értékstabilitást eredményez. A kötet darabjainak elbeszélői helyzetei, az emlékező felnőtt perem-pozíciói azonban a belső történések más, a linearitással ellenkező folyamatára emlékeztetnek. S eszerint nem nyilvánul értékké mindaz, ami beilleszthetetlen az Oroszlán hava metafora hatáskörébe: a szerző által oly komornak hirdetett férfikor higgadtsága, a leltárkészítő felelősség, az *érzékelő* helyett az *észlelő* jelenlét a maga integráló-szintetizáló jellegével, végső soron épp a kamasz- és ifjúkor tapasztalatai révén elért *bölcsességi fok*. Az elbeszélői helyzetek olvasata tehát épp azt tagadja, amit a történet-sor értékstruktúrája állít. A *feltöltődést* így a fokozatos *kiürülés* folyamata fosztja meg hitelességétől.

A címadó elbeszélésben például az emlékezés tényéből adódó nosztalgiahangulatot és vízió-jelleget ez a paradoxon alakítja át valamiféle pszeudo-álomtörténetéssé, amelyben a tördezett képesség és a koherenciahiány számolja fel a világszerűség konvencióinak jó részét. A helyenként egymást átfedő két idősíksík, a Beatles-zenére lélegző és a varázslás csínjaiba beavatott kamaszpár múltja és a kábítószeres józanság (!) felnőtt jelene egymásra vonatkoztatva értelmez, kiegészít. A málnaszörpös üvegeket mozgásra bűvölő gyereklány-szempár a hétköznapi csodák káprázata révén túlélni segít. *Valami* mélyebb megismerése felé kalauzol. Az elbeszélői helyzet azonban („itt, most és így, amikor már nem lehet hinni a történet törvényeiben”) épp fordított irányban teszi ugyanezt: a múltbeli páratlan élményt igyekszik jelenvalóvá tenni. Ez a szinte

mindegyik elbeszélésre jellemző mechanizmus az ellentétes irányítású vektorok működését idézi. Az eredőt, amelynek értéke zéró.

Az elbeszélői helyzetek nézőpontjához adekvát módon illeszkedik az elbeszélő szituációk szemléletes jelölője: a fotográfia.

Fénykép elemzésével kezdődik vagy zárul a legtöbb Mózes Attila-elbeszélés, s ha mégsem, akkor a szöveg testébe épül több olyan mozzanat, amely az állandóérvényűségnek, a megörökítésnek kínálkozva mintegy saját keretei közül kifele mutat: „Mosolyt erőltet, de csak kényszeredett hunyorgásra telik azon a rossz amatőrfotón” (Fació-kisasszony), „A két kamasz egymás vállát fogva keményen néz a lencsébe. Karoló mozdulatukban annyi elszánt barátság, mintha soha nem akarnának megválni egymástól” (Vérszerződés), „A fakó fotográfián négy kamasz srác Beatles-pózban, rövid hajukat szájalmas igyekezettel fésülték fülükre-homlokukba, az előtérben borzasra tupírozott hatalmas hajzatú csitri a sztárok egyenmosolyát próbálgatja, csúnyácska kamaszarcán azonban friss báj: ő még hittel mosolyog. Fent kicirkalmazott, suta betűkkel: THE KINX AND THE MÚLEOPÁRD” (Múleopárd), vagy: „. . .A hajdani fró ezüsthajú özvegye ferdén előrehajló derékkal, a hangtalan mormolás rebbenő, félbemaradt szájmozdulatával, egy ki tudja, miért emlékezetes, másnak bizonyára semmitmondó testtartásban fényképeződött belé az időbe.” (Yesterday).

A fotográfia konzervál egy időszületet. Az esendőségéből állandó jelenlétbe emel át egy helyzetet, egy mozdulatot, a legapróbb részletek megmásíthatatlan pontosságával. E mozzanat jelentőségét a dimenzióváltás újszerűségében, a különféle ábrázolási módok kontextusából sajátos közege révén elkülönülő voltában kell látnunk: „A festészet a sosem látottat is képes imitálni. A beszédben olyan jelek kombinálódnak, amelyeknek van ábrázoltjuk, de ezek önkényesek is lehetnek és nagyon gyakran valóban azok. Ezzel szemben a Fotográfiát nézve soha nem tagadhatom le, hogy *a dolog ott volt*. Benne a valóság és a múlt együtt van jelen.” (Roland Barthes).

A múlt jelenvalóvá tétele, tehát az átmentés gesztusa mellett a Mózes Attila-elbeszélések fotográfiáinak lényeges szerepe a hitelesítés és a pózrögzítés is. Mivel letagadhatatlan, hogy a fényképen rögzített eseményrészlet, társaság, arc stb. ott és úgy valóban volt (minden részletet hitelesít a mának a kép!), mindaz, ami ezen kívül rögzítetlenül körülvesz bennünket, az szükségszerűen változó, tovatűnik tehát, még mielőtt valóságossá válhatna. Másrészt a tanú fotográfia mozdulatlansága átvivődik a hajdani életteli jelenetre: a látvány módosíthatatlanná merevül. Létrejön az Emlékmű.

Kisgyörgy Réka